

۱۳۱۸ ۳۵۲

اسطوره‌ها در بهمن‌نامه

www.ketab.ir

مؤلف: لیلا خزل

سرشناسه	: خزل، لیلا، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: اسطوره‌ها در بهمن‌نامه/ مولف لیلا خزل.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات آها، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۳۵-۰۵-۹
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۶۷.
موضوع	: ایران‌شاه بن ابی‌الخیر، قرن ۵ ق. بهمن‌نامه-- نقد و تفسیر
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۵ ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	: اساطیر در ادبیات
شناسه افزوده	: ایران‌شاه بن ابی‌الخیر، قرن ۵ ق. بهمن‌نامه
رده بندی کنگره	: PIR ۴۵۹۷/ب ۱۳۹۳۹۰۸ خ ۴
رده بندی دیویی	: ۲۳/۱۴۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۷۴۹۴۹۳

اسطوره‌ها در بهمن‌نامه

لیلا خزل

- انتشارات: آها
- ویراستار: لیلا حاتمی سرچشمه
- صفحه‌آرا و طراح جلد: محبوبه عنایتانی
- تایپ: شهرام خزل
- مسئول اجرایی و آماده‌سازی: لیلا حاتمی سرچشمه
- نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳
- چاپ: آینوس
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۹۰۰۰ تومان
- تلفن مرکز پخش: ۰۲۱-۶۶۷۶۱۰۶۳
- شابک: ۹-۰۵-۷۵۳۵-۶۰۰-۹۷۸

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱۰

فصل اول

۱- کلیات..... ۱۴

۱-۱- واژه‌ی «سطوره»..... ۱۴

۱-۲- تعریف اسطوره..... ۱۴

۱-۳- اسطوره در ادبیات..... ۱۷

فصل دوم

۲- منظوم‌ی بهمن نامه..... ۲۲

۲-۱- خلاصه‌ی داستان بهمن نامه..... ۲۳

۲-۲- تفاوت‌های داستان بهمن نامه و شاهنامه..... ۲۸

۲-۳- ایرانشاه بن ابی‌الخیر، سراینده‌ی منظوم‌ی بهمن نامه..... ۲۹

فصل سوم

۳- حماسه و اسطوره..... ۳۴

۳-۱- اسطوره در بهمن نامه..... ۳۷

۳-۲- حماسه در بهمن نامه..... ۴۱

فصل چهارم

- ۴- پهلوانان و قهرمانان اساطیری..... ۴۶
- ۴-۱- شخصیت‌های اساطیری اصلی در بهمن نامه..... ۴۸
- ۴-۱-۱- بهمن..... ۴۸
- ۴-۱-۲- فرمرز..... ۵۵
- ۴-۱-۳- اذ، رزین..... ۵۷
- ۴-۱-۴- بانو گشرب..... ۵۹
- ۴-۱-۵- زال..... ۶۴
- جاماسب..... ۶۶
- ۴-۲- شخصیت‌های اساطیری فرعی در بهمن نامه..... ۶۸
- ۴-۲-۱- رستم..... ۶۸
- ۴-۲-۲- پشتون..... ۷۱
- ۴-۲-۳- زواره..... ۷۳

فصل پنجم

- ۵- بررسی پدیده‌های اساطیری در بهمن نامه..... ۷۶
- ۵-۱- جادو..... ۷۶
- ۵-۱-۱- دو جادو از دختر پادشاه اسلم در منظومه‌ی بهمن نامه..... ۷۹
- ۵-۱-۱-۱- جادوی اول دختر شاه اسلم..... ۷۹

- ۸۱.....۵-۱-۱-۲-۲ جادوی دوم دختر شاه اسلم.
- ۸۲.....۵-۱-۲-۲ جادوگران در دخمه‌ی رستم.
- ۸۳.....۵-۱-۳-۲ سیاه جادوگران نوش آذر.
- ۸۴.....۵-۱-۴-۲ جادوی روشنه، دختر خاقان چین.
- ۸۵.....۵-۲-۲ خواب.
- ۸۹.....۵-۲-۱-۱ خواب شاه صور.
- ۹۰.....۵-۲-۲-۲ خواب زال در رابطه با نبرد فرامرز با دشمنانش.
- ۹۱.....۵-۲-۳-۲ خواب زال در مورد حیرش گندم در قلعه.
- ۹۲.....۵-۲-۴-۲ خواب بهمن در رابطه با فریدون کیخسرو و سیاوش.
- ۹۴.....۵-۲-۵-۲ خواب بهمن در رابطه با ابر سیاه.
- ۹۵.....۵-۳-۲-۲ درفش.
- ۹۶.....۵-۳-۱-۲ درفش کاویانی.
- ۹۷.....۵-۳-۲-۲ درفش پهلوانان.
- ۹۸.....۵-۴-۲-۲ سوگند.
- ۱۰۳.....۵-۴-۱-۲ سوگند در بهمن نامه.
- ۱۰۴.....۵-۴-۱-۱-۱ سوگند خوردن پهلوانان ایران علیه بهمن.
- ۱۰۵.....۵-۴-۱-۲-۲ سوگند خوردن بهمن به سبب نریختن خون زال.
- ۱۰۶.....۵-۴-۱-۳-۲ سوگند خوردن بهمن به سبب ویران نکردن دخمه‌ی رستم.

- ۱۰۷..... ۵-۴-۱-۴- سوگند خوردن بهمن برای نکشتن رستم تور.....
- ۱۰۷..... ۵-۴-۱-۵- سوگند خوردن آذریزین برای آشتی با بهمن.....
- ۱۰۸..... ۵-۴-۲- پدیده‌های اساطیری که در منظومه‌ی بهمن به آنها سوگند خورده شده.....
- ۱۰۸..... ۵-۴-۲-۱- سوگند به پدیده‌های دینی و مذهبی.....
- ۱۰۹..... ۵-۴-۲-۱-۱- سوگند به خدایان.....
- ۱۱۴..... ۵-۴-۲-۱-۲- سوگند به اوستا، زند و پازند.....
- ۱۱۵..... ۵-۴-۲-۱-۳- سوگند به آسکده‌ی آذرگشسب.....
- ۱۱۷..... ۵-۴-۲-۱-۴- سوگند به آسکده‌ی آذر فرنیغ.....
- ۱۱۷..... ۵-۴-۲-۱-۵- سوگند به آتش‌های آذریزین مهر.....
- ۱۱۸..... ۵-۴-۲-۲- سوگند به پدیده‌های طبیعی.....
- ۱۱۸..... ۵-۴-۲-۲-۱- سوگند به ماه.....
- ۱۱۹..... ۵-۴-۲-۲-۲- سوگند به خورشید.....
- ۱۲۲..... ۵-۴-۲-۲-۳- سوگند به مهر.....
- ۱۲۳..... ۵-۴-۲-۳- سوگند به جشن‌های کهن ایرانیان.....
- ۱۲۳..... ۵-۴-۲-۳-۱- سوگند به جشن مهرگان.....
- ۱۲۵..... ۵-۴-۲-۳-۲- سوگند به جشن نوروز.....
- ۱۲۶..... ۵-۵- فره.....
- ۱۲۹..... ۵-۵-۱- فروشی‌ها.....

- ۱۳۰..... ۵-۵-۲- فره شاهی
- ۱۳۳..... ۵-۶- گنج
- ۱۳۴..... ۵-۶-۱- گنج و گنج نامه‌های منظومه‌ی بهمن نامه.....
- ۱۳۴..... ۵-۶-۱-۱- گنج نامه‌های شاه بهمن.....
- ۱۳۵..... ۵-۶-۱-۲- گنج‌های دخمه‌ی رستم.....
- ۱۳۶..... ۵-۶-۱-۳- گنج نامه‌های ازبک‌شعب.....
- ۱۳۷..... ۵-۷- زمان و مکان در اساطیر.....
- ۱۳۹..... ۵-۷-۱- مکان‌های شگفت‌انگیز در بهمن نامه.....
- ۱۴۰..... ۵-۷-۱-۱- بیابان پرریگ.....
- ۱۴۰..... ۵-۷-۱-۲- دره‌ی زنبورها.....
- ۱۴۱..... ۵-۷-۱-۳- دریای ژرف با موج‌های سهمناک.....
- ۱۴۱..... ۵-۷-۱-۴- کاخ و قلعه‌ی عجیب، ماهان دژ.....
- ۱۴۲..... ۵-۷-۱-۵- دخمه‌ی رستم.....
- ۱۴۴..... ۵-۸- موجودات شگفت‌انگیز.....
- ۱۴۶..... ۵-۸-۱- باشندگان شگفت‌آور در منظومه‌ی بهمن نامه.....
- ۱۴۶..... ۵-۸-۱-۱- ازدها.....
- ۱۴۸..... ۵-۸-۱-۱-۱- کشتن ازدها به دست آذربرزین.....
- ۱۵۰..... ۵-۸-۱-۱-۲- بلعیده شدن بهمن توسط ازدها.....

۱۵۲..... ۵-۸-۱-۲-۲ سگساران

۱۵۳..... ۵-۸-۱-۲-۲-۱ سگساران در بهمن نامه

۱۵۴..... ۵-۸-۱-۳-۱ دوال پا

۱۵۴..... ۵-۸-۱-۳-۱-۱ دوال پایان در بهمن نامه

۱۵۶..... ۵-۸-۱-۴-۱ گلیم گوشان

۱۵۶..... ۵-۸-۱-۴-۱-۱ گلیم گوشان در بهمن نامه

۱۵۸..... ۵-۸-۱-۵-۱ دیو

۱۶۰..... ۵-۸-۱-۵-۱-۱ دیوزوش در بهمن نامه

۱۶۲..... سرانجام

۱۶۷..... کتابنامه

آن چه ما امروز اساطیر اقوام کهن می‌نامیم، در دوران باستان، تاریخ متعارفی همراه با مقدسات مردم ابتدایی بوده است. این اسطوره‌ها از بافت تاریخی پیشینیان نخستین جدا نبوده و در نزد بشر ابتدایی حاوی دستور العمل‌هایی برای زندگیشان در حال و آینده بوده است. (اما اعتقادات آنان اکثراً پدیده‌های اسطوره‌ای است.)

اساطیر، داستان‌هایی هستند، که در نزد گذشتگان دور، حقیقت تلقی می‌شدند. اسطوره‌ها، بسیاری از حقایق فرهنگ بشری اجتماعی و حتی افکار و اندیشه‌های ابتدایی ملت‌ها را در خود گنجانیده‌اند. اسطوره از برای زندگی باید، که هر پدیده‌ای آغاز می‌گردد. در اسطوره بحث بر سر شناختن و چگونه آفریده شدن اشیاء است. «شناخت اساطیر، همانا پی بردن به راز اصل و ریشه‌ی همه چیز است. به بیان دیگر، نه تنها چگونگی به وجود آمدن اشیاء دانسته می‌شود؛ بلکه، معلوم می‌گردد آنها را در کجا باید یافت. چگونه زمانی که ناپدید شده‌اند، می‌توان دوباره پدیدار کرد.»^۱

اساطیر حوادثی هستند که در دنیای باستان بشر، به واقع اتفاق افتاد و مورد پذیرش اوست و در موردشان تفکر کرده و سخن می‌گوید. اسطوره‌ها در مرحله‌ای شکل گرفته‌اند که انسان تازه در صدد شناخت اجزای پیرامون خود بود. زمانی که در ذهنش هنوز مرز میان جزء و کل پدیده‌ها پدیدار نشده بود.

^۱- الیاده، میرچا، چشم اندازهای اسطوره، ترجمه‌ی جلال ستاری، ص ۲۲

او (بشر ابتدایی) چندان توانایی درک دنیای اطرافش را نداشت. ولی ذهن انسانی او، برای فهمیدن، کنجکاو و اندیشمند بود. همواره در برخورد با مسئله‌ای، سعی در ریشه‌یابی و علل ایجاد آن داشت. (چنان که امروز نیز چنین است) و تا پاسخی صحیح برای آن نمی‌یافت، آرام نمی‌گرفت.

بسیاری از حقایق زندگی مادی و معنوی بشر، با این اسطوره‌ها ارتباط دارند. اسطوره‌ها که بسیاری از حقایق زندگی مادی و معنوی بشر، با آنها ارتباط دارند. و تفکرات انسان نخستین را درباره‌ی هستی روایت می‌کند، تنها بیان اندیشه‌ی آدمی درباره‌ی مفهوم اساسی زندگی نیستند؛ بلکه، منشورهایی هستند که انسان‌ها بر طبق آن زندگی می‌کردند، به گفته‌ی الیاده «یکی از مشخصه‌های اصلی اسطوره، حال اگر برای کل جامعه است»^۱

اسطوره‌های گوناگون در ملل مختلف هر یک جزئی از یک کل تجزیه ناپذیر و بیانگر آفرینش آنها از یک منبع مشترک است. این گمانگاه مشترک، یگانه بودن ذهن بشر است و به طور فطری ذهن تمامی انسان‌ها در پی آفریننده‌ای است. «س نخستین شناخته‌ی انسان، نخستین مفهوم جهان او و نیز نخستین واژه‌ی او و سرانجام نخستین اسطوره و خدای اوست»^۲ اما هر ملتی به طریق و روش خاص خود اسطوره‌ها را می‌سازد. آیین‌ها، رسوم دینی، رقص‌ها که در مراسم خاص (مانند: جادوگری، کمک از خدایان و قربانی کردن برای آنان)، ستایش ایزدان و ... در هر قومی به گونه‌ای ویژه اجراء می‌شد.

^۱ - الیاده، میرچا، اسطوره، رویا، راز، ترجمه‌ی رویا منجم، ص ۳۳

^۲ - کامبرو، ارنست، زبان و اسطوره، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، ص ۲۲

اساطیر هر سرزمین، تحول شکل زندگی، اندیشه، ساختار اجتماعی، تحولات علمی، تمدن، باورهای مردم آن سرزمین و دوره را نمایانگر می‌سازد. اسطوره‌های ایرانی افسانه‌های کهنی هستند، که دیدگاه مردمی را منعکس می‌کنند که دارای فرهنگ و تمدنی غنی بوده‌اند.

ادبیات فارسی گنجینه‌ای از اساطیر مردم این کشور است. قدمت این گنجینه‌ی پر ارزش به زمان‌های خنای در و پیش از ورود اقوام آریایی به ایران زمین می‌رسد. با ورود آریایی‌ها به این سرزمین (ایران) به تدریج بر غنای آن افزوده شده است.

به طور کلی، اساطیرها در ادبیات ایران، (شفاهی و کتبی)، حضوری غیر قابل انکار دارند. مکان و بستر آن نیز متفاوت است. گاهی در بستر و قالب حماسه و گاهی در قصه و افسانه (به هر دو صورت نظم و نثر) پدید آمده‌اند.

حضور پدیده‌های اساطیری در ادبیات ما سابقه و ریشه در گذشته‌های دور دارد. (در کتبی مانند: اوستا، یادگار زریران، کارنامه‌ی اردشیر بابکان، زین‌کرت، بندهش، زاد سپرم، خداینامه، و در قرون متأخرتر شاهنامه‌ی فردوسی و ...) و پیش از این‌ها در اساطیر هند و اروپایی.

یکی از منظومه‌های اساطیری پس از شاهنامه فردوسی، بهمن نامه است؛ که ایرانشاه بن ابی‌الخیر در اواخر قرن پنجم سروده. این منظومه دارای برخی از پدیده‌های اسطوره‌ای است، که در این کتاب مورد بررسی قرار گرفت. لازم به ذکر است، ادبیات موجود در متن کتاب، به ترتیب از سمت راست، شماره‌ی بیت، شماره‌ی صفحه، شماره جلد، و اسم کتاب مورد نظر تنظیم و ذکر شده است.